

стверджуючи, що не потрібно, щоб погрози неодмінно були протизаконними (Гойхбарг А. Г. Хозяйственное право РСФСР. Гражданский кодекс : в 2 т. – [3-е изд., испр и доп.] – М., 1924. – Т. 1. – с. 52).

Зазначимо, що буквальне тлумачення слова «погроза» (обіцянка заподіяти шкоду) дозволяє зробити висновок про те, що вона, як і насильство, є способом впливу на волю особи, проте, на відміну від насильства, спрямована в майбутнє. В Енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона погроза визначається як залякування людини обіцянкою заподіяти шкоду. Сама по собі погроза, на думку авторів словника, є не більш як виявлення умислу. Погроза заподіяти шкоду ще не свідчить ні про намір вчинити діяння, заборонене законом під страхом покарання, ні про можливість його вчинення. Погрозу вважають або засобом примусу; або відносять її до образ; або визнають її різновидом посягань на свободу, говорячи, що суть її полягає у впливі на психічну діяльність того, кому погрожують, свобода якого щодо вчинення або невчинення жодних дій, під впливом погрози обмежується (Энциклопедический словарь [репринтное воспроизведение издания Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон 1890 г.]. – М. : ТЕРРА., 1991. – с. 567).

Таким чином, для визнання правочину недійсним внаслідок вчинення його під впливом погрози сама погроза повинна мати об'єктивну можливість впливати на поведінку особи, яка примушується до вчинення правочину.

Головня І.Я.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри цивільного права*

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

Перші згадки про делікти, як і про багато інших правових інститутів, відносяться до часів Стародавнього Риму. Стародавнє римське право спочатку розглядало делікт як приватне правопорушення і не передбачало втручання з боку держави у регулювання відносин з відшкодування шкоди потерпілому, залишивши останньому можливість вирішувати на свій розсуд, яке покарання буде застосовуватись до правопорушника. При цьому відповідальність на початковому етапі носила особистий характер, тобто зводилась до кровної помсти, не зобов'язуючи правопорушника до якогось виконання чи майнового відшкодування.

Одним із перших джерел, що закріпили правове регулювання деліктів були відомі Закони XII Таблиць. Аналіз закріплених тут норм дозволяє підтвердити висновок про особистий характер наслідків правопорушення. Наприклад, у Таблиці VIII вказано: «Якщо вчинить каліцтво членів і не помиряться з (потерпілим), то хай і йому самому буде заподіяно те ж

саме» (Памятники римского права : Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана / [пер. с латинского]. – М. : Зерцало, 1997. – 608 с.). На випадок множинності кредиторів встановлювалась можливість розділити боржника на частки відповідно до частин боргу (Новицкий И. Б. Основы римского гражданского права. – М., 1972. – С. 261).

Разом із тим, вже у Законах XII Таблиць встановлені правила, які свідчать про застосування вже у той час поряд з кровною помстою штрафних санкцій як покарань за правопорушення. Зокрема, у тій самій Таблиці VIII вказано: «Якщо рукою або палицею переломить кістку вільній людині, хай заплатить штраф в 300 асів, якщо рабу – 150 асів. Якщо вчинить кривду, хай штраф буде 25». В ті часи започатковується і майнова відповідальність за шкоду, заподіяну речам: «Якщо хто поскаржиться, що домашня тварина вчинила збитки, то слід або видати (потерпілому) тварину, що вчинила шкоду, або відшкодувати вартість нанесених збитків» Підопригора О. А. Римське право : підруч. / О. А. Підопригора, С. О. Харитонов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 422).

Отже, поступово відбувається зміна характеру наслідків правопорушення – від особистих до майнових. Результатом розвитку правового регулювання деліктних відносин у римському праві стало встановлення у якості основного наслідку правопорушення обов'язку правопорушника відшкодувати заподіяну шкоду.

Ще одна особливість розвитку правового регулювання зобов'язань відшкодування шкоди полягає у тому, що спочатку такі зобов'язання переслідували подвійну мету: з одного боку вони були спрямовані на відшкодування завданої шкоди, а з іншого – на майнове покарання правопорушника. Але подальша історична еволюція зобов'язань відшкодування шкоди приводить до поступового відпадиння каральної функції та віддання переваги необхідності відшкодування шкоди. При цьому розмір шкоди, що підлягає відшкодуванню залежить від ступеня вини правопорушника.

Наступною проблемою, з якою зіткнулися законодавці при регулювання відносин відшкодування шкоди була проблема визначення поняття правопорушення та підстав відповідальності. У ст. 1382 Цивільного кодексу Франції отримало закріплення наступне визначення зобов'язання відшкодування шкоди: «Будь-яка дія особи, яка завдає шкоди іншому, зобов'язує того, з цієї вини наступила шкода, відшкодувати її» (Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона). – К. : Истина, 2006. – 968 с.). У п. 823 Німецького цивільного кодексу закріплено, що зобов'язання відшкодування шкоди має місце, якщо особа протиправною умисною або необережною дією завдає шкоди життю або здоров'ю іншої особи або посяганням на свободу, право власності чи інше право останньої. У таких випадках правопорушник зобов'язується до відшкодування заподіяних такими діями збитків (Гражданское уложение Германии: Вводный закон к

Гражданскому уложению / [пер. с нем. ; сост. В. Бергман]. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 415с.).

З наведеного слідує висновок, що у європейських законодавствах отримує закріплення принцип, сформований ще у римському приватному праві – принцип вини. Лише в окремих, прямо визначених випадках, допускається відповідальність без вини.

Аналіз розвитку вітчизняного законодавства щодо правового регулювання зобов'язань відшкодування шкоди, дозволяє зробити висновок, що як за радянських часів, так і у сучасному цивільному законодавстві визначення зобов'язань відшкодування шкоди певною мірою схоже з аналогічними визначеннями у європейських країнах. Так, відповідно до ст. 440 ЦК УРСР, зобов'язання відшкодування шкоди зводиться до необхідності відшкодування у повному обсязі шкоди, завданої особі або майну громадянина, а організації, особою, яка заподіяла шкоду. Згідно зі ст. 1166 ЦК України, під зобов'язанням відшкодування шкоди розуміється обов'язок відшкодувати у повному обсязі майнову шкоду, завдану неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкоду, завдану майну фізичної або юридичної особи, особою, яка завдала таку шкоду. Як бачимо, сутність зобов'язання відшкодування шкоди залишається незмінною – відшкодування у повному обсязі заподіяної шкоди – що відображає компенсаційну природу зобов'язань відшкодування шкоди.

Таким чином, як у законодавстві європейських країн, так і в цивільному законодавстві України простежується вплив римського права при визначенні зобов'язань відшкодування шкоди та їх функцій. Як бачимо, протягом розвитку правового регулювання зобов'язань відшкодування шкоди відбувся поступовий перехід від особистого до майнового характеру наслідків правопорушення, а також була надана перевага компенсаційній, а не каральній функції відповідальності за заподіяну шкоду. Тому на сьогоднішній день можна стверджувати, що функціями зобов'язань відшкодування шкоди є каральна, превентивна та компенсаційна, але саме останній надається переважне значення при регулюванні відносин відшкодування шкоди.

Сірко Р. Б.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри цивільного права*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

Актуальність теми дослідження обумовлена великим значенням для функціонування економіки країни залізничних перевезень вантажів, недосконалістю правового регулювання в Україні відносин, пов'язаних із та-